

Jindra Plamitzerová
Klára Vakočová

Rozvíjíme čtenářskou gramotnost

Pro učitele odborných předmětů

PŘÍRUČKA

Svetgramotnosti.cz

Úvod

Milí učitelé, vážení kolegové a kolegyně,

jsme moc rádi, že se vám do rukou dostává příručka pro podporu čtenářské gramotnosti nejen pro učitele českého jazyka, ale právě i pro učitele naukových předmětů. Jejím cílem je být vám oporou při rozvíjení čtenářství u vašich žáků, inspirací do hodin a poradcem při zařazování nových metod do vaší výuky.

Na následujících stránkách naleznete část věnovanou čtenářské gramotnosti a jejímu začleňování do nejazykových hodin a část představující metody, které vám mohou usnadnit práci s textem (jak s textovými ukázkami, tak i s učebnicovým textem). A na závěr jsme si pro vás připravili několik metodik sestavených na míru přímo některým tématům.

Obsah příručky je koncipován tak, aby zohlednil jak 2. stupeň základní školy, tak i následný přesun na střední školy či střední odborná učiliště, a vy jste měli možnost vybrat si z nabízeného materiálu to, co bude vyhovovat vám, vašim žákům a vašim společným cílům.

Vedle toho jsme připravili metodický portál svetgramotnosti.cz, který jsme pro vás naplnili didaktickými materiály zpracovanými přímo jako konkrétní metodické přípravy do vašich hodin. Jejich součástí jsou také všechny potřebné materiály – pracovní listy s úryvky textů i s úkoly pro žáky a tabulky pro sebehodnocení.

Věříme, že vám příručka pomůže s rozvojem čtení a podpoří vaši další spolupráci s učiteli českého jazyka.

Vaše Scio

Obsah:

Úvod	1
Co je to čtenářská gramotnost a proč se na ni ve školách zaměřovat?	5
Předpoklady pro rozvoj čtenářské gramotnosti	5
Čtenářské strategie	5
Čtenářská gramotnost ve výuce	7
Model E-U-R	7
Metody a aktivity vedoucí k rozvoji čtenářské gramotnosti	8
Popis a charakteristika metod	8
Svetgramotnosti.cz	22
Mapa čtenářské gramotnosti	23
Hodnocení a zpětná vazba	24
Příloha – ukázkové metodiky ze svetgramotnosti.cz	26
Odkazy a zdroje	

Co je to čtenářská gramotnost a proč se na ni ve školách zaměřovat?

Čtenářská gramotnost stojí společně s matematickou gramotností v popředí zájmu širokého spektra společnosti. Učitelé českého jazyka, odborníci z vysokých škol, ČŠI, ale i laická veřejnost, ti všichni si uvědomují nepostradatelnost schopnosti dobře číst.

V průběhu našeho života se setkáváme s různou podobou textů a škola by měla žákům ukázat, co všechno se mohou díky nim dozvědět a kam je mohou dovést. Čtenářská gramotnost je kompetencí pro život a v praktickém životě se bez ní neobejdeme (nepřečteme si, ze kterého nástupiště odjíždí vlak, neorientujeme se v mapách, nevyčteme z reklamních letáků skryté „figle“ obchodníků, ale nezažijeme ani relaxaci s knihou).

Čtení je nástrojem učení. Čtení je myšlení. Čtení se dá naučit.

Předpoklady pro rozvoj čtenářství

Aby byl rozvoj čtení uvnitř školy plnohodnotný, je důležitá spolupráce a kooperace učitelů napříč předměty. Přejeme-li si vychovat dobrého čtenáře, je zapotřebí nabízet mu knihy, noviny, časopisy, internetové články i další formy textů nejenom v hodinách českého jazyka, ale i v ostatních předmětech. Volit takové metody a způsoby práce s textem, aby byl žák motivován k další četbě a aby rozvíjel své čtenářské dovednosti i v souvislosti s jinými než pouze beletristickými texty.

Čtenářská gramotnost je jedním z nezbytných předpokladů pro rozvoj učení, chápání souvislostí i zpracování informací. Zaměříme-li se v hodinách věnovaných odborným předmětům i na rozvoj čtenářství, a tedy na práci s textem, usnadníme žákům celý proces vzdělávání. Pochopí, že čtení je nedílnou součástí učení se, ale i praktického života.

Jaké jsou tedy nezbytné předpoklady pro rozvoj čtenářské gramotnosti?¹

Uvědomění si, že:

- ❖ Čtení je důležité. Čtení není považováno za ztrátu času. Učitelé žákům předčítají souvislé texty, články i texty z učebnic. O knihách hovoří a sdílejí své názory na ně.
- ❖ Žáci i učitelé mají přístup k široké škále různých textů (školní a třídní knihovna, ve které mohou být texty různých druhů: encyklopedie, odborné knihy, beletrie, časopisy, „čtečky“, ale i audio texty, ...)
- ❖ Čas. Žáci mají možnost číst celé knihy, sdílet své názory na četbu a vybírat si texty dle vlastního zájmu.
- ❖ Učitelé ovládají čtenářské strategie a metody pro podporu čtenářství. Žáky motivují a sami jdou příkladem.¹

V příručce vám přinášíme přehled a krátký popis čtenářských strategií s jejich propojením na konkrétní metody a aktivity v hodině tak, abyste si dokázali dobře představit jejich začlenění a význam ve výuce.

Čtenářské strategie²

Hovoříme-li o čtenářských strategiích, mluvíme zároveň o cílech, kterých bychom s žáky rádi dosáhli. Čtenářské strategie mohou pomoci při formulaci tématu hodiny a jeho uchopení. K jejich naplnění nám pak mohou pomoci právě rozličné metody podporující čtenářství.

Strategie	Bližší popis	Co žák umí	Jakou metodu či techniku je možné použít
Sledování, porozumění a vyjasňování	Bez porozumění textu a vyjasňování si neznámých slov či pasáží nemůže dojít k pochopení textu. Porozumění jako takové je klíčové pro rozvoj celé čtenářské gramotnosti.	Rozumí tomu, co čte. Vyhledá a určí slova, kterým nerozumí. Dohledává jejich význam.	Podtrhování nesrozumitelných slov v textu Kladení otázek v případě neporozumění
Předvídaní	Na základě různých vodítek (slov, vět, ale třeba i podle žánru či obálky knihy...) se žák učí předvídat, o čem bude text či další část textu.	Umí předvídat, o čem asi bude text, který bude číst. Předvídá další průběh čteného.	Předvídaní z obrázků Předvídaní z klíčových slov Čtení s tabulkou předpovědí
Určování důležitých informací	Čtení je mimo jiné nástrojem k učení. Žáci by měli být schopni využít textu ke svému prospěchu. Proto je důležité učit je, jak pracovat s důležitými informacemi v textu.	Žák umí vyhledat důležité informace v textu a dále je zpracovat.	I.N.S.E.R.T. V-CH-D Práce s klíčovými slovy
Kladení otázek	Text je nevyčerpatelným zdrojem otázek, proto bychom měli žáky vést k tomu, aby se učili nad textem přemýšlet a otázky formulovat.	Žák umí formulovat otázky týkající se textu; otevřené i uzavřené.	Formulace otázek vyplývajících z textu Formulace otázek směřujících k autorovi
Propojení (hledání souvislostí)	Tato strategie rozvíjí žákovu schopnost porovnávání osobních zkušeností se čteným textem (práce s emocemi), ale také mezi různými texty (žánrové vztahy).	Žák dokáže najít souvislost mezi textem, jiným textem nebo osobní zkušeností.	Vennův diagram (Součástí porovnávaných jevů je sám čtenář.) Porovnání např. knižního a filmového zpracování
Usuzování, shrnování	Žák je schopen hovořit o textu jako celku. Rozliší hlavní myšlenku textu, shrne důležité informace.	Žák dokáže o textu hovořit vlastními slovy.	Grafické organizéry Myšlenkové mapy
Zhodnocení	Po přečtení textu by měla vždy následovat určitá forma shrnutí a možnosti sdílení o textu.	Na základě analýzy textu si žák na text vytváří názor, který umí obhájit a diskutovat o něm.	Poslední slovo patří mně Podvojný deník

Čtenářská gramotnost ve výuce

Ti učitelé, kteří si jako jeden ze svých cílů stanoví rozvoj čtenářské gramotnosti, stojí na začátku před otázkou, jak si výuku plánovat a jaké metody používat, aby žáky učení bavilo a zároveň se dařilo jejich čtenářskou gramotnost zlepšovat.

Pedagogům, kteří se dlouhodobě zaměřují na podporu čtenářské gramotnosti svých žáků, se osvědčilo plánování a realizace výuky s využitím modelu E-U-R. Jedná se o třífázový model, který respektuje přirozený proces učení žáků, aktivizuje je, vzbuzuje jejich zájem a zvyšuje vnitřní motivaci. Současně podporuje přirozenou kreativitu, rozvíjí tvořivé myšlení, napomáhá týmové spolupráci a podporuje i dovednost samostatně přemýšlet.

Model E-U-R³

Model E-U-R vychází z programu RWCT (Reading&Writing for Critical Thinking), který byl v českém vzdělávacím systému rozšířen prostřednictvím programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Tento model zahrnuje tři fáze učení: evokaci (E), uvědomění (U) a reflexi (R).

Evokace

Cílem evokace – první a počáteční fáze učení – je u žáků probudit zájem, motivovat je a donutit je přemýšlet a formulovat, co vše už o daném tématu vědí nebo si myslí, že vědí.

V evokaci necháváme žákům dostatečný prostor pro vyjádření. Je dobré poskytnout prostor pro vzájemné sdílení nápadů ve skupině, ale i s celou třídou. Učitel v této fázi výuky nikterak nekomentuje a nehodnotí žákovy výroky. V průběhu vyučovací lekce má žák následně prostor pro to, aby opravil svá případná chybná tvrzení, navrací se zpět a reviduje.

Evokace by měla navodit téma a „nastartovat“ myšlení a mozek k učení.

Uvědomění si významu nových informací

Po prvotní fázi, kdy si žáci vybavili vše, co o tématu vědí nebo si myslí, že vědí, přichází proces získávání a zpracování nových poznatků. Žáci na základě textu zjišťují nové informace, porovnávají je s prvotními nápady z fáze evokace. Aktivní činností řídí své poznávání a směřují ho i dle vlastních zájmů.

Reflexe

V závěrečné fázi učení dochází k propojení starých a nových informací. Žáci mají možnost revidovat své nápady z fáze evokace, porovnávat je s tím, co se dozvěděli během fáze uvědomění a vše shrnout. Fáze reflexe je velmi podstatnou fází učení. Zde dochází k upevnění znalostí.

Aplikuje-li učitel třífázový model učení ve své výuce, má možnost sledovat po celou dobu učení žákovo myšlení, stává se spíše průvodcem světem poznání než „předavačem“ informací. E-U-R pracuje s aktivním přístupem k učení, čtení a myšlení. Propojuje čtení s psaním a učí žáky formulovat vlastní názory a obhajovat je právě pomocí různých typů a forem textů.

Metody a aktivity vedoucí k rozvoji čtenářské gramotnosti

EVOKACE	UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU	REFLEXE
Volné psaní	I.N.S.E.R.T.	Pětílístek
Brainstorming	Myšlenkové mapy	Diamant
Předvídání z klíčových slov	Podvojný deník	Životabáseň
Kostka	Alfa box	Vennův diagram
Badatelský úkol	Grafické organizéry	

Další metody a aktivity podporující čtenářství i prostupující E-U-R

- ❖ V-CH-D
- ❖ Tvzení ano/ne
- ❖ Tichá pošta
- ❖ Skládankové učení
- ❖ Poslední slovo patří mně
- ❖ T-graf
- ❖ Analýza věcných rysů

Popis a charakteristika metod⁴⁻⁹

Metody vhodné do fáze evokace

Volné psaní

Smyslem metody je uvolnit žákovy asociace i poznatky, které o tématu lekce má. Rozvíjí žákovu schopnost písemně formulovat své myšlenky. Tato metoda má pevně stanovená pravidla.

Průběh metody a její zavádění do výuky:

Pedagog žákům zadá téma, o kterém budou následně psát. Jejich úkolem je po daný časový limit neodlepit tužku od papíru a po celou dobu zapisovat vše, co je k tématu napadne. Žák zapisuje i to, že neví, co dále psát.

Dobré je, když první volné psaní modeluje pouze učitel na tabuli a žáci sledují, jak pracuje. Následně mohou pracovat již všichni žáci ve třídě. Tato metoda bývá ze začátku pro žáky obtížná, ale postupem času jim již nečiní větší obtíže.

Pravidla:

- ❖ Piš po celou stanovenou dobu vše, co tě k tématu napadá.
- ❖ Piš souvislý text, ne jen jednotlivá hesla nebo body.
- ❖ Nevrať se k napsanému, neopravuj, nevylepšuj, co jsi napsal/a.
- ❖ Pokračuj v psaní, i když tě nic nenapadá, zapisuj i pomocné věty.
- ❖ Nenech se ve svých myšlenkách brzdit pravopisem.

Jak může takový zápis VOLNÉHO PSANÍ vypadat:

Téma: Štěstí

Štěstí je krásná věc. Napadají mě slova písně od Petra Hapky a Lucie Bílé. Nejsem zrovna příznivcem Bílé, ale tuhle písničku mám ráda. Měla bych se ale vrátit k tématu štěstí a ne psát o zpěvačce Bílé. Myslím si, že štěstí je něco neuchopitelného, pocit, který možná ani v dané chvíli nevnímáme a až následně ho popisujeme jako šťastný Nevím, už co víc o štěstí napsat. Ještě mě napadá, že štěstí nosí čtyřlístek ...

Brainstorming

Stejně jako volné psaní je metodou asociační; jejím cílem je uvolnit žákovy představy.

Jedná se o nahodilé zapisování nápadů, představ, myšlenek a známých informací o tématu. Nemá předem stanovenou strukturu. Mohou se zde objevit i ne zcela přesné nebo zcela nepřesné informace. Učitel v tuto chvíli nezasahuje, je pouhým zapisovatelem.

Brainstorming může být zadán jako aktivita individuální, ale i skupinová. Dobré je vždy po skončení práce sdílet nápady ve dvojicích, skupinách či před celou třídou dle toho, jak žáci pracovali. Během sdílení mohou svůj zápis rozšiřovat o nápady ostatních.

Rozhodneme-li se zařadit brainstorming do výukové lekce, je třeba brát v potaz nutný návrat k brainstormingu na konci lekce. Mělo by dojít k revizi zapsaných slov.

Učitel může zadat následující úkol: Podívejme se teď společně na vaše úvodní zápisy brainstormingu. Jsou tam informace, které jsou nepřesné nebo nepravdivé? Dokážete říci proč?

Předvídání z klíčových slov

Chceme-li u žáků vzbudit zájem, motivovat je a zdokonalovat je v předvídání, můžeme využít metody předvídání z klíčových slov, které žákům vyučující nabídne.

Jejich úkolem je odhadnout a předvídat, o čem asi příběh nebo téma lekce bude. Své předpovědi mohou formulovat ústně nebo zapisovat v celých větách. Sdílení předpovědí je možné ve dvojicích, ale i skupinově.

Jak to může vypadat v praxi?

Klíčová slova: Ježíš, prales, pláž, olympiáda

Myslím si, že dnes se budeme učit o státu, pro který je nějakým způsobem důležité křesťanství, a proto je v klíčových slovech uveden Ježíš. Asi to bude velký stát napříč různými podnebnými pásmy, když má pláž i prales. Místem konání olympiády již bylo mnoho států...

Kostka

Časově jedna z nejnáročnějších evokačních aktivit opisující Bloomovu taxonomii. Je složena celkem ze šesti jednotlivých zadání volného psaní, která společně vytvoří celek. Žáci mají možnost se nad tématem lekce zamyslet a při společném sdílení zároveň své domněnky a znalosti rozšířit o nápady spolužáků.

Každé volné psaní by mělo trvat 2–4 minuty. Žáci sdílejí své zápisy až po splnění všech zadání nejlépe ve dvojicích. Vzájemně si mohou doporučit nejvydařenější volné psaní a to pak sdílet se zbytkem třídy. Během této spolupráce mohou své zápisy doplňovat o nové nápady spolužáků.

Zadání pro volná psaní:

- ❖ Popiš – *Napiš vše, co vidíš, když se na to podíváš*
- ❖ Porovnej/Srovnej – *Čím se to liší? Čím se to odlišuje? Čemu se to podobá?*
- ❖ Asociuj – *Napiš vše, co tě napadá, když se řekne ...*
- ❖ Analyzuj – *Z čeho je to udělané? Z jakých částí se to skládá? Rozeber to na „součástky“.*
- ❖ Aplikuj – *K čemu se to dá použít? Jaké to má využití? K čemu by to mohlo sloužit?*
- ❖ Argumentuj – *Zaujmi k tématu vlastní stanovisko. Vyslov svůj názor.*

Jak to může vypadat v praxi?

Téma: Zebra

Učitel žákům zadá, aby doprostřed papíru, který mají otočený na šířku, nakreslili zebra a kolem ní 6 obdélníků, do kterých poté budou psát. Následuje volné psaní na téma zebra.

- ❖ Popiš: *Zebra je zvíře, které má pruhy. Líbí se mi její velké oči s řasami. Zebra je savec, ...*
- ❖ Porovnej: *Já si myslím, že zebra je velmi podobná oslovi. Ale ten nemá pruhy. Liší se ale od komára tím, že nemá křídla. ...*
- ❖ Asociuj: *Když se řekne zebra, napadne mě zvíře, ale také přechod pro chodce. Zebry žijí ve stádech v Africe, stejně jako antilopy. Chtěla bych se podívat, jak ve volné přírodě žijí. ...*
- ❖ Analyzuj: *Zebra má hlavu, tělo, 4 nohy a kopyta, ale nevím, jestli je sudokopytník nebo lichokopytník, určitě bude mít obdobné vnitřní soustavy jako ostatní savci. ...*
- ❖ Aplikuj: *Zebra mi připomíná osla, proto by mohla být využita jako tažné zvíře. Jiný nápad asi nemám ... a nevím, k čemu bych mohla zebra využít...*
- ❖ Argumentuj: *Zebra je zvíře důležité pro zachování rozmanitosti přírodního bohatství afrických savan.*

Badatelský úkol

Je úkol, který před žáky staví konkrétní problém. Jejich práce tkví ve vyřešení zadání či zamyšlení se nad tím, jak by bylo možné postupovat. Žáci jsou často stavěni před tvorbu vlastních postupů, navrhují řešení a současně své predikce opírají o argumenty.

Jak to může vypadat v praxi?

Téma lekce: Pohyb litosférických desek

Badatelský úkol, zadání: Proč do sebe některé kontinenty zapadají?

Skupiny žáků dostanou v obálce rozstříhané jednotlivé kontinenty. Učitel žáky požádá, aby se je pokusili poskládat jako puzzle a následně písemně sepsali svou teorii toho, jak je možné, že do sebe některé z nich zapadají.

Metody vhodné pro fázi uvědomění si významu nových informací

I.N.S.E.R.T.

Metoda vhodná pro práci s odborným textem. Učí žáky přemýšlet nad informacemi, které se v textu objevují. Díky individuální práci se čtyřmi značkami si žáci zároveň uvědomují, že vstupní znalosti každého z nich jsou rozdílné a validita každé informace může být rozdílná na základě toho, komu je určena. Značky žáci zapisují při prvním čtení proto, aby se učili zpracovávat text již při prvotním setkáním se s ním. Po skončení čtení žáci vzájemně ve dvojicích (či společně s vyučujícím) procházejí text a mohou pracovat s tabulkou INSERT, do které si zaznamenají poznámky z textu právě na základě značek, které si u nich udělali.

Systém značek pro zpracování textu:

✓	Udělejte fajfku na okraji textu, jestliže něco z toho, co čtete, potvrzuje, co jste věděli nebo si mysleli, že víte.
+	Udělejte plus, pakliže informace, kterou se dozvíte, je pro vás nová a zároveň důvěryhodná.
–	Udělejte minus, je-li informace, kterou čtete, v rozporu s tím, co víte nebo co jste slyšeli. Tímto znaménkem můžete také označit nějaký rozpor uvnitř textu.
?	Udělejte otazník, objeví-li se informace, které nerozumíte, jež vás mate nebo o níž byste se chtěli dozvědět více.

Myšlenková mapa

Myšlenková mapa je alternativní forma záznamu údajů, která nevyužívá běžné lineární uspořádání zápisů a poznámek. Na rozdíl od brainstormingu se nejedná o nahodilé uspořádání nápadů, ale o promyšlené grafické zachycení pojmů a vztahů mezi nimi.

Její využití pro rozvoj čtenářské gramotnosti je nepostradatelné. Žáci se díky ní učí podrobné analýze textu, následnému tvoření nové struktury textu a práci s klíčovými slovy. Tvorba myšlenkové mapy je časově náročnější, ovšem tento přístup k textu žákům otvírá další možnosti jeho zpracování.

Pravidla pro tvorbu myšlenkové mapy:

- ❖ Papír vždy před sebe pokládejte na šířku.
- ❖ Buďte srozumitelní.
- ❖ Pište tiskacím písmem.
- ❖ Tvořte tak jednoduché mapy, jak jen to jde.
- ❖ Nápady zapisujte pomocí klíčového slova (max. 3 slovní spojení).
- ❖ Základem myšlenkové mapy je centrální nadpis (lépe obrázek).
- ❖ Jednotlivé větve odděľujte barevně dle stupňů hierarchie.
- ❖ Nebojte se používat barvy, obrázky, symboly ve všech místech myšlenkové mapy.
- ❖ Strídejte typy písma, velikost a tloušťku čar i obrazů.⁴

Podvojný deník / potrojný deník

Metoda podporující u žáků vyjádření jejich názorů, tvorbu argumentů. Během čtení textu si v něm žáci vyberou místo (místa), která je určitým způsobem nutí k dalšímu přemýšlení o tématu textu, vzbuzují u nich emoce či u nich vyvstávají žákům na mysl konkrétní otázky. Takové místo poté žák přímo zaznamená do připravené tabulky a opatří vlastním komentářem. Zvolí-li učitel formu potrojného deníku, přibývá dále doplnění druhého komentáře od některého ze spolužáků. Ten reaguje na zapsaný citát a první komentář. Jedná se o metodu vhodnou i jako alternativní formu zápisu textu.

Jak má podvojný deník vypadat?

Žáci by měli dostat prázdný list papíru, který si rozdělí svisle na dvě poloviny. Do levé části si zapisují doslovné citace; pasáže z textu, které je oslovily. Do pravé části si poznamenávají vlastní komentář k tématu.⁵

Citát	Komentář
<i>Zvlášť se hodí v situaci, kdy si čtou delší části textu, a navíc třeba mimo školu.</i>	

Alfa box

Žáci při této metodě pracují ve skupinách. Každá skupina dostane velký flipový papír, na kterém je předpřipravena mřížka abecedy. Poté žáci dostanou text týkající se tématu lekce. Úkolem skupiny je nalézt v textu vždy jedno klíčové slovo odpovídající danému písmenu abecedy a zároveň k němu zapsat krátkou definici, význam pro téma lekce. Po skončení aktivity žáci ostatním skupinám představí své alfa boxy. Učitel si musí dát pozor, aby text skutečně obsahoval dostatečně velký výběr klíčových slov. Písmena abecedy, které se špatně doplňují (Q, W, X, Y), může učitel v připravené tabulce proškrtnout.⁷

A	B	C	D	E	F
G	H	CH	I	J	K
L	M	N	O	P	Q
R	S	T	U	V	W
X	Y	Z			

Grafické organizéry

Jedná se o alternativní formu zápisu poznámek ze zpracovávaného textu. Atraktivnější podoba zápisu motivuje žáky k samostatné práci, hledání nových vztahů i struktur v textu. Umožňuje žákům vlastními slovy formulovat zápis a podstatné informace z textu.

Jak může vypadat grafický organizér k tématu husitské bitvy?

Proč?

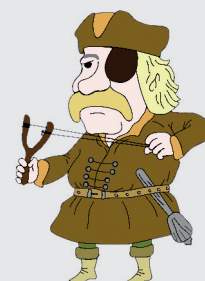
Kdo?

Kde?

Kdy?

Jak?

Metody vhodné do fáze reflexe

Pětilístek

Metoda shrnující probírané téma pomocí klíčových slov. Žáci doplňují slova do předem připraveného schématu. Je možné tuto metodu zařadit i ve fázi evokace, kdy si žáci mají vybavit vše, co již o tématu vědí a v závěrečné fázi reflexe původní pětilístek revidovat, popř. vytvořit zcela nový.

Jednoslovný název tématu

Dvě slova o tom, jaké téma je

Tři slova popisující, co téma dělá

Věta právě o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu

Jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

Jak může vypadat vyplněný pětilístek na téma ČAS?

ČAS

plynoucí

neúprosný

běží

odpočítává

nečeká

Čas

jen

spravedlivě

odměřuje.

HODINY

Diamant

Diamant je metodou, která učí žáky pracovat s klíčovými slovy a pojmy, které zaznamenávají do předem připravené struktury. Na rozdíl od pětilístku zde žáci pracují s klady i zápory, které v sobě téma nese. U diamantu je třeba vhodně zvolit téma a vyučující by si sám měl předem vyzkoušet, zda je diamant jako shrnující metoda pro lekci přijatelný.

- ❖ 1. řádek – Jednoslovné téma, které chceme zkoumat, popsat (zadáva učitel).
- ❖ 2. řádek – Dvěma slovy napiš, jaké téma je.
- ❖ 3. řádek – Třemi slovy zaznamenej děj, co téma dělá, co se s ním děje.
- ❖ 4. řádek – Větou o čtyřech slovech shrň to podstatné o tématu.
- ❖ 5. řádek – Třemi slovy popiš, co téma dělá (opoziční pohled).
- ❖ 6. řádek – Dvěma slova popiš, jaké téma je (opoziční pohled).
- ❖ 7. řádek – Jedním slovem vyjádři shrnutí tématu (protikladem, nebo synonymem).

Jednoslovný název tématu

Dvě slova o tom, jaké téma je

Tři slova popisující, co téma dělá

Věta právě o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu

Tři slova popisující, co téma dělá (opoziční pohled)

Dvě slova popisující, jaké téma je (opoziční pohled)

Jedno slovo, shrnující téma (vyjádřené protikladem, nebo synonymem)

Jak může vypadat vyplněný diamant na téma MANŽELSTVÍ?

manželství

láskyplné

tolerantní

podporuje

respektuje

sdílí

Dobré

manželství

je

dar.

nepomáhá

lže

podezírá

žalivé

nenaplněné

svazek (synonymem)

Modifikace životabásně

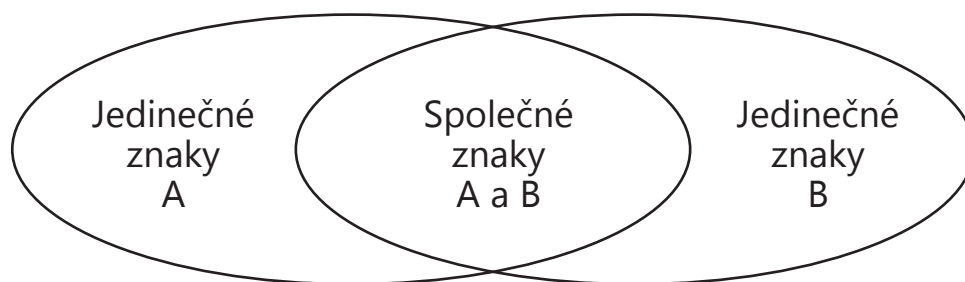
Životabáseň je metoda vhodná pro práci s beletristickým textem, pracuje s charakteristikou hlavní postavy. Toto zadání lze využít i v naučných předmětech, je-li tématem výuky významná osobnost (historie, zeměpis, výuka k občanství, ...). Pro účely této příručky vznikly i následné modifikace k využití pro odborné předměty jako zeměpis či chemie.

Forma zápisu pro beletristický text využitelná např. pro výuku dějepisu

I. VARIANTA ZÁPISU	II. VARIANTA ZÁPISU
(jméno) (jaký/á) (jaký/á) Který/á si přeje být... Který/á sní o... Který/á obdivuje... Který/á potřebuje... Který/á se obává... Jehož/jejíž oblíbená barva je... Který/á nesnáší... Který/á miluje...	Jsem... Mým domovem je... Rád/a se chlubím tím, že jsem... Nerad/a prozrazuji, že... Často se mi zdá... Moje oblíbená barva je... Těší mě... Nelíbí se mi... Přeji si...
Životabáseň pro zeměpis	Životabáseň pro dějepis
Název státu... Jaký/á Jaký/á Který se rozkládá... Kterému vládne... Ve kterém stojí... Který/á oplývá... Který/á se obává... Jehož/jejíž barvou je... Jehož neobvyklostí je... Jehož obyvatelé milují...	Jméno historické postavy... Jaký/á Jaký/á Který/á dokázala... Který/á žil... Díky kterému/é máme... Který/á touží... Který/á se obává... Jehož/jejíž přítelem je... Který/á nesnáší...
Životabáseň pro přírodopis	Životabáseň pro fyziku / chemii
Název rostliny Jaký/á Jaký/á Který/á se vyskytuje... Který/á ke svému životu potřebuje... Která se řadí mezi... Který/á je spřízněna s... Který/á je typická...	Název chemického prvku Jaký/á Jaký/á Který/á se dá zařadit mezi... Který/á má... Díky kterému/é máme... Který/á reaguje s... Který/á

Vennův diagram

Grafická metoda vhodná pro závěrečné porovnání dvou témat, kdy žáci procvičují svou schopnost zobecňovat a konkretizovat. Porovnání se provádí do dvou obrazců, přičemž v jejich překrytí dochází k prolnutí znaků prvního i druhého tématu.

Metody prolínající se systémem E-U-R

V-CH-D

Jedná se o zkratku tvořenou ze spojení slov VÍM – CHCI VĚDĚT – DOZVĚDĚL JSEM SE. Tato spojení reflektují všechny tři fáze učení podle systému E-U-R. Žáci pracují po celou dobu s tabulkou, která má tři sloupce. Může se stát, že na naformulované otázky žáci v textu nenajdou odpověď. Učitel by měl být na tuto variantu připraven a mít s sebou ve výuce další texty, knihy, které o tématu pojednávají a žáci v nich mohou následně otázky dohledávat.

Vím: V této fázi žáci zapisují do prvního sloupce v tabulce formou brainstormingu vše, co si myslí, že o daném tématu vědí. Následovat může společné sdílení, doplnění informací.

Chci vědět: Do druhého sloupce žáci formulují alespoň dvě otázky, na které by rádi získali po přečtení textu odpověď. Měly by se týkat tématu.

Dozvěděl/a jsem se: Do posledního třetího sloupce žáci zaznamenávají vše, co se o tématu dozvěděli nového a zároveň i odpovědi, pokud je v textu našli.

Tabulka V-CH-D na téma LÝKOŽROUT

Vím	Chci vědět	Dozvěděl/a jsem se
– Malý brouk – Živí se smrkem. – Přemnožený	– Jak se množí? – Je lýkožrout někomu prospěšný? – ...	– Říká se mu také kůrovec. – Je potravou pro brouka pestrokrovečníka. – ...

Tvrzení ano/ne

I tato metoda se prolíná všemi třemi fázemi učení. Před samotnou četbou textu dostanou žáci tabulku s tvrzeními. Mají se samostatně dle svého mínění rozhodnout, zda s nimi souhlasí a do tabulky svůj názor zaznamenat. Následuje zpracování textu, během kterého mají žáci možnost své prvopočáteční názory potvrdit nebo přeformulovat a opřít je o pasáže z textu vedoucích k jejich rozhodnutí.

ODPOVÍDÁ TOTO TVRZENÍ SKUTEČNOSTI?	PŘED ČTENÍM Ano/Ne	PO ČTENÍ Ano/Ne	POZNÁMKA <i>Konkrétní pasáž textu (slovo, slovní spojení) potvrzující/ vyvracející tvrzení</i>
TVRZENÍ č. 1			
TVRZENÍ č. 2			

Jak to může vypadat v praxi?

Téma: Složení koktejlů

ODPOVÍDÁ TOTO TVRZENÍ SKUTEČNOSTI?	PŘED ČTENÍM Ano/Ne	PO ČTENÍ Ano/Ne	POZNÁMKA Konkrétní pasáž textu (slovo, slovní spojení) potvrzující/ vyvracející tvrzení
V koktejlu musí být vždy jedna složka tekutá.			
V koktejlu musí být vždy jednou složkou alkohol.			
V míšeném nápoji jde vždy o obměnu báze.			
Koktejl obsahuje vždy pouze tři suroviny.			
Barman-amatér může být každý, kdo umí uvařit čaj s cukrem a citrónem.			

Tichá pošta

Tato metoda je vhodná do fáze reflexe. Její podstatou je tvorba otázek a hledání odpovědí. Na konci lekce učitel vyzve žáky, aby na lísteček napsali svou otázku, která se týká probíraného tématu (může to být něco, čemu žák zcela neporozuměl; něco, o čem by se chtěl dozvědět více). Papírek s otázkou nepodepisuje, ale na horní okraj nakreslí symbol, podle kterého si svou otázku pozná. V tichosti jej pak odnese na určené místo ve třídě (třídní kobereček, katedra nebo prázdná lavice). Když své otázky doručí všichni, žáci si opět v tichosti (bez dlouhého vybírání) najdou jiný papírek s otázkou. Jejich úkolem je spolužákovi co nejpřesněji odpovědět. Pokud tápou, „odepíší“ tazateli, že neví, a pokusí se najít způsob, jak odpověď nalézt (odkázat na pedagoga, internet, jiný zdroj...). Poté dojde opět k předání „pošty“ na určené místo a každý žák si vyhledá svůj původní papírek. Učitel se na konci aktivity ptá, zda bylo všem odpovězeno, zda všichni odpovědím věří, nebo o nich naopak pochybují. Těm, kteří dostali neuspokojivou odpověď, může být ponechán prostor na opětovné položení otázky nyní již celé skupině.

Skládkové učení

Metoda je založena na kooperaci žáků a je vhodná pro práci s delším a převážně odborným textem. Smyslem metody je naučit žáky pracovat s informacemi – vyhledávat je v textu, ale i je nadále zpracovávat a předávat ostatním spolužákům. Žáci se nejdříve rozdělí do skupin. Těmto skupinám se říká domovské. Uvnitř domovských skupin si žáci přidělí čísla (či se rozdělí dle jiného systému) a učitel poté vyzve všechny žáky se stejným číslem, aby vytvořili skupinu novou, tzv. expertní.

Expertní pracují na přiděleném úseku textu či na samostatném textu. V expertní skupině zpracovávají otázky či úkoly, které se k němu vztahují. Po skončení práce se vrací do svých domovských skupin. Do těch se navrací pouze s vypracovanými materiály (tzv. expertní listy), ne s celým textem, a skupinu seznamují s vlastními zjištěními. Každý ve skupině tak získává ucelené informace o textu (textech) a dává je do souvislostí.

Poslední slovo patří mně

Žáci pracují s textem a malou kartičkou z tvrdého papíru 10×5 cm nebo použijí sešit. Učitel žákům zadá text k četbě a jejich úkolem je vybrat si v textu konkrétní pasáž (kratší úsek; jedna až tři věty), která je zaujala a nutí je nad textem přemýšlet dál nebo jim něco zajímavého evokovala či u nich vzbudila otázku. Tuto pasáž textu žáci zapíší na přední část kartičky. Na druhou stranu doplní svůj komentář, kterým vysvětlí výběr, zapíší, co je k vybrané citaci napadlo.

Poté si žáci sednou do menších skupin. S sebou mají text a kartičku. Žák ostatním spolužákům přečte svůj citát, nijak ho nekomentuje. Ostatní ve skupině mají za úkol odhadnout, proč si žák vybral tento konkrétní úryvek. Až poté, co všichni ostatní ve skupině řeknou své domněnky, žák přečte zadní stranu kartičky. Nikterak svůj zápis slovně nedoplňuje, nechává zaznít pouze napsané. Tímto způsobem se vystřídají všichni ve skupině.

Aktivita žáky učí nejen vybrat podstatnou nebo zajímavou myšlenku textu, ale především písemně formulovat své přemýšlení o textu bez možnosti dalšího ústního doplňování. To bývá pro žáky velmi těžké, nejen nekomentovat názory ostatních spolužáků přemýšlejících o jeho důvodech výběru pasáže, ale také skutečně vyjádřit se až nakonec po ostatních „pouhým“ přečtením svého zápisu.

Jak má lísteček vypadat?

Přední strana

Doslovný výpisek z textu.
Může se jednat o slovo, slovní spojení,
ale i několik vět.

Zadní strana

Žák odůvodňuje svůj výběr.
Snaží se o co nejpřesnější vyjádření tak,
aby vystihl své myšlenky,
které ho nad výpiskem napadaly.

T-graf

Jedná se o metodu vhodnou pro grafické zaznamenávání argumentů. Je možné ji využít jak ve fázi evokace, kdy žáci sepisují své argumenty pro a proti, ale i ve fázi reflexe, kdy je učitel požádá, aby po přečtení textu revidovali své názory, doplnili je. T-graf může žákům sloužit jako podklad pro psaní eseje.

Analýza věcných rysů

Jedná se o metodu, která nutně nestojí na práci s textem. Jejím smyslem je srovnání více rysů jednotlivých témat. Pro její vypracování se využívá značkového aparátu obdobného jako u metody I.N.S.E.R.T.

Tím, že metoda není závislá na textu, je možné s ní pracovat jak v úvodní fázi výuky při motivaci, ale také ve fázi reflexe.

System značek

+	ano
—	ne
?	nevím

Jak může vypadat tabulka v praxi?

	Žijí		Pohybují se			Druh zvířete		
	v moři	na zemi	létají	plavou	běhají	ryby	savci	ptáci
Velbloud								
Orel								
Velryba								

Abychom vám pomohli v začátcích s novými metodami a technikami, připravili jsme pro vás portál svetgramotnosti.cz.

Portál využijí především učitelé českého jazyka (a matematiky), kteří s rozvojem gramotnosti pracují ve svých hodinách. Ti zde najdou metodiky zpracované k vybraným knihám a aktivity k využití do hodin, dále náměty na rozvojové materiály, připravena je zde i databáze, tipy na knihy rozdělené do úrovní a karty knih. Pomocí adaptivního testu žáci zjistí svou úroveň gramotnosti a učitelé českého jazyka a matematiky pak tuto informaci mohou využít při plánování výuky pomocí připravených materiálů. K hodnocení žáků je možné používat mapy gramotností.

Ale i vy, učitelé odborných předmětů, zde najdete metodické materiály, které můžete ve vašich hodinách využít. Vzhledem k množství témat a různorodosti všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů na základních a středních školách není možné připravit univerzálně využitelné metodiky. Vytvořili jsme tedy jako příklady ukázkové metodiky pro některé předměty/obory a ročníky ZŠ a SŠ tak, abyste je mohli využít jako inspiraci a přizpůsobit je pro vaše žáky.

Metodiky jsou sestaveny na principu modelu E-U-R a v každé z nich najdete v úvodu přehled základních informací, které vám pomohou rychle se zorientovat v tom, na co je metodika zaměřena, pro koho je vhodná, jak dlouho trvá nebo jaké pomůcky budete potřebovat. Součástí je i pracovní list s úryvkem textu a úkoly pro žáky.

Aktivity jsou jednodušší verzí metodik. Jsou připraveny jako samostatné kratší činnosti do hodin, jejich využití je více univerzální a jsou využitelné napříč předměty.

Ukázka 1. strany metodiky a pracovního listu pro 9. ročník k tématu VESMÍR (fyzika):

Vesmír

Metodika

Úroveň čtenáře	5. úroveň – objevitel
Časový odhad	Lekce – 40 minut Sebehodnocení – 5 minut
Forma aktivity	Individuální
Cílová dovednost	Zpracování a zhodnocení informací
Popis dovednosti	Žák dle zadaných kritérií vyhledává v textu potřebné informace. Žák rozpozná podstatné i ve složitějším textu.
Pomůcky	Nakopírovaný text z pracovního listu
Použité metody	T-graf, Vennův diagram
Využití	9. ročník ZŠ
Předmět	Fyzika
Téma	Vesmír
Klíčová slova	Vesmír, galaxie, sluneční soustava, planety, mimozemšťané, život

Struktura lekce

Evokace (10 minut)

Vyučující začne hodinu tím, že na tabuli napíše otázku: Je tam venku někdo? Žáci mu slovně odpovídají. Učitel pak má dle jejich odpovědí možnost rozhovor směřovat k tématu hodiny (vesmír a možný život v něm).

Druhým úkolem žáků na počátku hodiny je nakreslit si do sešitu T-graf a dle vlastních názorů jej zaplnit argumenty (alespoň 2), které podle něho potvrzují či vyvracejí existenci mimozemského života.

Vesmír

Pracovní list 2 – Úkoly k textu

T-graf

ŽIVOT MIMO ZEMI EXISTUJE	ŽIVOT MIMO ZEMI NEEXISTUJE
--------------------------	----------------------------

Vennův diagram

Život na Zemi

Život mimo Zemi

www.svetgramotnosti.cz

Mapa čtenářské gramotnosti

Metodické materiály na svetgramotnosti.cz jsou propojeny s mapou čtenáře. Mapa čtenáře je nástroj, pomocí kterého můžeme žákovi poskytovat zpětnou vazbu v oblasti čtenářské gramotnosti. Současně mapa žákovi ukazuje, na které dovednosti se má zaměřit, chce-li se zlepšit a dostat na vyšší čtenářskou úroveň.

Mapu čtenářské gramotnosti využijí především učitelé českého jazyka, ale protože schopnost porozumění textům a dovednost s texty pracovat se nevztahuje pouze k beletristickým textům, ale jedná se o obecnou dovednost, myslíme si, že je s mapou vhodné pracovat i v ostatních předmětech.

Mapa pracuje s devíti úrovněmi, které jsou pro lepší srozumitelnost slovně pojmenovány. Tato slovní pojmenování současně odvádějí pozornost učitelů a žáků od číselného označení úrovně, které může evokovat nežádoucí srovnávání. Jednotlivé úrovně mapy neodpovídají cíleně ročníkům školy, aby nedocházelo k očekávání konkrétní úrovně v určitém ročníku, ale jejich přiřazení je pouze orientační. Reálné dosažení úrovně odpovídá individuálním dovednostem každého žáka.

Reálné dosažení úrovně odpovídá individuálním dovednostem každého žáka a odráží jeho jedinečnou čtenářskou zkušenost (množství přečtených textů, zkušenost s texty různých typů a žánrů), úroveň výuky ve škole, podporu čtenářství v rodině a mnoho dalšího.

Úroveň čtenáře	Třída ZŠ/SŠ – orientačně	Věk
1. – nováček	polovina 1. třídy	6–7
2. – začátečník	1. třída, polovina 2. třídy	6–8
3. – učeň	polovina 2. třídy, 3. třída	7–9
4. – průzkumník	4. třída, polovina 5. třídy	8–10
5. – objevitel	polovina 5. třídy, 6. třída	11–12
6. – profík	7. třída, polovina 8. třídy	12–14
7. – specialista	polovina 8. třídy, 9. třída, nižší ročníky SŠ	13–17
8. – expert	9. třída, nižší ročníky SŠ	14–19 (∞)
9. – mistr	všechny ročníky SŠ	14–19 (∞)

K práci s mapou čtenáře se vracíme v kapitole Hodnocení a zpětná vazba.

V případě využití metodik se s mapou čtenáře setkáte v popisu dovedností v úvodu metodik.

Hodnocení a zpětná vazba

Hodnocení a zpětná vazba sehrávají v dalším rozvoji každého žáka významnou motivační roli, a proto s ní doporučujeme systematicky v rámci (nejen) našich metodik a aktivit pracovat. Je důležité, aby hodnocení bylo vždy konkrétní a podávalo žákovi jasnou zpětnou vazbu o tom, co a popřípadě do jaké míry zvládá. Pouze v takovém případě mu pomáhá chápat jeho vlastní vzdělávací proces a orientovat se na své nejbližší individuální vzdělávací cíle.

Prakticky to ve svetgramotnosti.cz znamená, že každá metodika a aktivita pro čtenářskou gramotnost je provázaná s mapou čtenáře (souborem konkrétních kritérií, která žákovi pomáhají chápat obsah vzdělávání). Každý z materiálů je zaměřen na některou z dovedností, které jsou v mapě čtenáře definovány. Tuto dovednost si žáci při práci v hodině ověřují a sami se s ohledem na tuto dovednost v závěru hodiny hodnotí. Ověřovaných dovedností může být v rámci jedné metodiky i více současně, záleží na charakteru každé z nich.

Sebehodnocení žáků může probíhat s pomocí tzv. tabulek sebehodnocení, jež jsou buď přímo součástí pracovních listů (novější materiály), nebo jsou jako šablony k doplnění učitelem k dispozici mezi materiály ke stažení (typ materiálu Ostatní). Tabulka sebehodnocení umožňuje žákovi a učiteli ohodnotit zvládnutí konkrétní dovednosti na základě výkonu žáka. Sebehodnocení provádí žák samostatně nebo dle možností žáci navzájem po skončení aktivity. Učitel pomáhá vysvětlením rozdílů mezi jednotlivými úrovněmi zvládnutí, aby se žáci dokázali ohodnotit, např. pomocí otázek reflektujících proběhnuvší aktivitu nebo na jejich pracích ukazuje konkrétní projevy rozdílné míry zvládnutí úkolu.

Svetgramotnosti.cz je otevřený systém, který průběžně aktualizujeme a doplňujeme o nové materiály. Víťáme od uživatelů podněty a připomínky, abychom je mohli co nejlépe přizpůsobovat požadavkům škol a potřebám žáků.

Ukázka tabulky sebehodnocení:

	Při řešení jsem ještě potřeboval/a pomoci. Při práci ve skupině zatím spoléhám více na ostatní.	Z větší části jsem to zvládl/a správně, při řešení jsem občas potřeboval/a pomoci. Do práce ve skupině jsem se snažil/a aktivně zapojit.	Zvládl/a jsem to bez výrazné chyby. Do práce ve skupině jsem se aktivně zapojil/a.
			
Dokážu se soustředit na samostatnou práci s delším textem.			
Daří se mi vyhledat nové informace k tématu.			
Aktivně se zapojuji při práci ve dvojici/skupině.			

Jak mě to bavilo?

	
---	---

Příloha

Ukázkové metodiky ze svetgramotnosti.cz

Úroveň 4 průzkumník: Starověká Indie	27
Úroveň 5 objevitel: Vosa obecná	33
Úroveň 6 profík: Příprava koktejlu	38

Metodika

Úroveň čtenáře	4. úroveň – průzkumník
Časový odhad	Lekce – 40 minut Sebehodnocení – 5 minut
Forma aktivity	Individuální
Cílová dovednost	Zpracování informací
Popis dovednosti	Žák vytvoří osnovu, výpisek. Žák se umí soustředit po celou dobu čtení a práce s textem přiměřené délky a náročnosti. Žák pracuje s textem a klíčovými slovy v něm, dokáže se orientovat a odlišit podstatné informace od méně podstatných.
Pomůcky	Učebnice s textem k tématu, nakopírovaný grafický organizér, sešit (popř. rozstříhané aktivity z příloženého pracovního listu)
Použité metody	Volné psaní, grafický organizér, analýza věcných rysů
Využití	6. ročník ZŠ
Předmět	Dějepis
Téma	Starověká Indie
Klíčová slova	Indie, starověk, historie, území, hospodářství

Struktura lekce

Evokace – volné psaní: Indie (10 minut)

V úvodní části lekce vyučující vyzve žáky, aby na volný list papíru, příp. do sešitu psali po dobu 5 minut vše, co je napadne k tématu Indie. Toto psaní zadá jako volné se všemi pravidly, které k němu patří. Po uplynutí doby, jež mají žáci vymezenou pro psaní, sdílejí ve dvojicích své texty. Učitel může vyzvat některého z žáků k hlasitému čtení, popř. se zeptat, zda chce někdo doporučit svého spolužáka k hlasitému čtení.

Uvědomění – práce s textem z učebnice dějepisu + grafický organizér (20 minut)

Před samostatnou prací žáků rozdává vyučující grafické organizéry a společně s žáky probere jejich vlastní práci, tj. vyhledávání, zobecňování a zapisování informací z textu přímo do grafického organizéru. Ten je koncipován i jako zápis z hodiny. Žáci se učí psaní výpisků díky práci s klíčovými slovy.

Reflexe (10 minut)

Poslední aktivita se vztahuje k propojení nových informací o starověké Indii a ostatních starověkých civilizacích, se kterými se žáci prozatím seznámili. Jejich úkolem je vyplnit tabulku věcných rysů a poté společně se spolužáky a s vyučujícím sdílet.

Sebehodnocení

Tabulka sebe/hodnocení (uvedená v pracovním listě) umožňuje žákovi a učiteli ohodnotit zvládnutí konkrétní dovednosti na základě výkonu žáka v lekci. Sebehodnocení provádí žák samostatně nebo dle možností žáci navzájem po skončení aktivity, učitel pomáhá vysvětlením rozdílů mezi jednotlivými úrovněmi zvládnutí, aby se žáci dokázali ohodnotit, např. pomocí otázek reflektujících proběhnuvší aktivitu nebo na jejich pracích ukazuje konkrétní projevy rozdílné míry zvládnutí úkolu.

Použité metody

Volné psaní

Evokační metoda, jejímž cílem je žáky zaktivizovat a otevřít je pro psaní, asociování a sdílení. Smyslem je na základě slova / slovního spojení (=téma) psát po předem stanovenou dobu. Volné psaní má svá pravidla:

- Piš po celou dobu. (Neodlepuj tužku od papíru, zaznamenávej i to, že nevíš, co dále psát. *Ve starověké Indii jsem nikdy nebyla, nevím, co bych o ní psala, ale napadá mě, že...*)
- Piš souvislý text, ne jednotlivá slova či body.
- Nevracej se k napsanému, neopravuj, nevylepšuj. Pravopis si budeš moci opravit později.

Grafický organizér

Jedná se o graficky přehledný způsob zápisu informací. Odlišuje se od klasického lineárního zápisu. Může reflektovat široké spektrum témat, zajímavým způsobem žákům přiblížit možnosti práce s textem, navést je formou předpřipraveného zápisu k variabilitě možností zápisu stejných informací.

Analýza věcných rysů

Jedná se o metodu, která nutně nestojí na práci s textem. Jejím smyslem je srovnání více rysů jednotlivých témat. Pro její vypracování se využívá značkového aparátu obdobného jako u metody I.N.S.E.R.T.

Tím, že metoda není závislá na textu, je možné s ní pracovat jak v úvodní fázi výuky při motivaci, ale také ve fázi reflexe.

Používané značky: + ano – ne ? nevím

Odkazy, zdroje

Grafický organizér byl vytvořen v programu www.canva.com, který je dostupný zdarma.

Text: Využít lze jakoukoliv učebnici dějepisu pro 6. ročník s kapitolou o starověké Indii.

Pracovní list – Úkoly k textu

Volné psaní

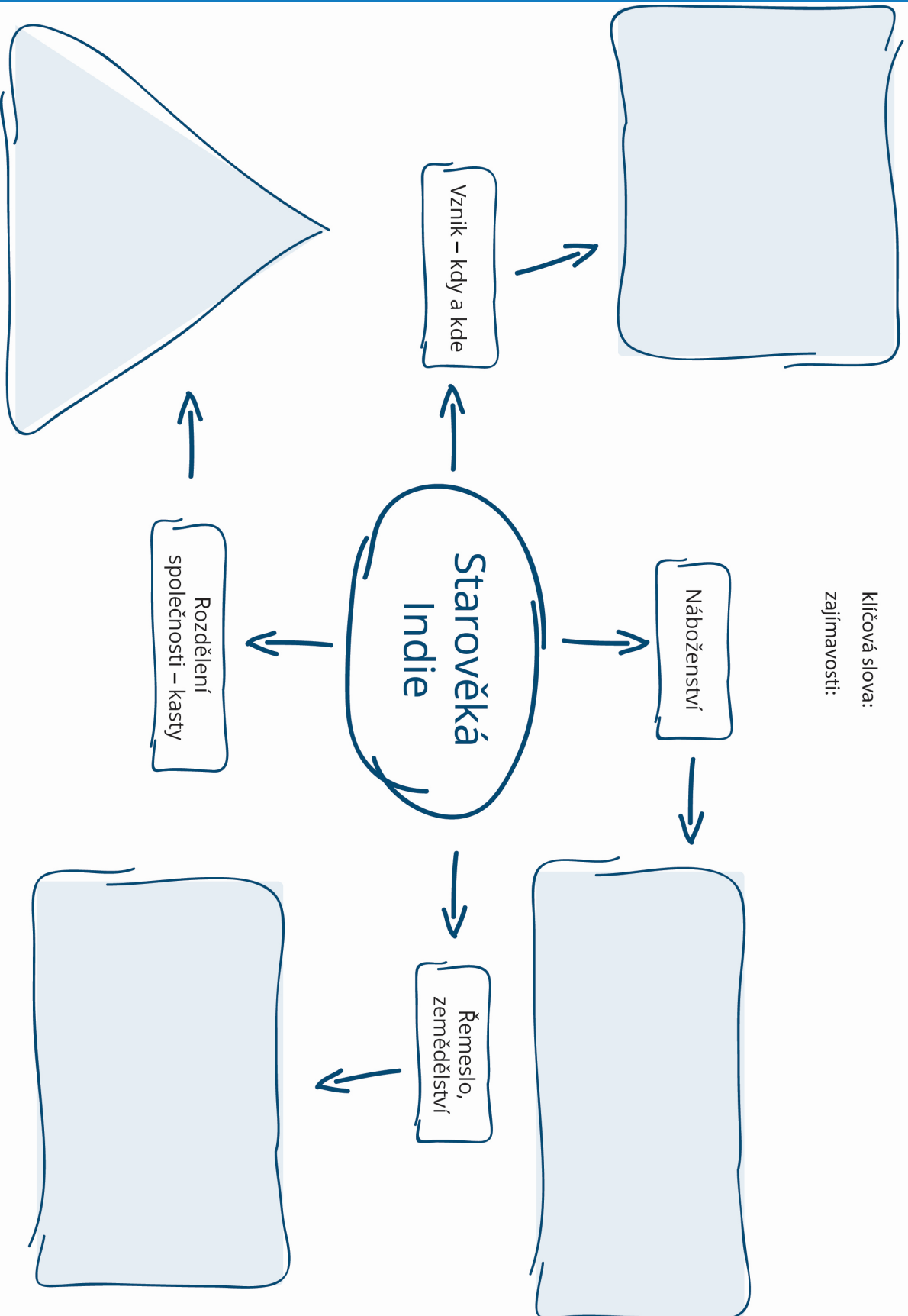
INDIE

Starověká Indie – analýza věcných rysů

STÁT	Rozkládá se podél řeky/moře	PÍSMO			NÁBOŽENSTVÍ		OBŽIVA		
		<i>obrázkové</i>	<i>klínové</i>	<i>grafické</i>	<i>monoteistické</i>	<i>polyteistické</i>	<i>obchodníci</i>	<i>řemeslníci</i>	<i>zemědělci</i>
Egypt									
Mezopotámie									
Fénicie, Kanaán									
Indie									

Starověká Indie

klíčová slova:
zajímavosti:

Tabulka sebehodnocení

	Při řešení jsem ještě potřeboval/a pomoci. Při práci ve skupině zatím spoléhám více na ostatní.	Z větší části jsem to zvládl/a správně, při řešení jsem občas potřeboval/a pomoci. Do práce ve skupině jsem se snažil/a aktivně zapojit.	Zvládl/a jsem to bez výrazné chyby. Do práce ve skupině jsem se aktivně zapojil/a.
			
Vytvořím vlastní zápisek do grafického organizéru.			
Všímám si důležitých informací v textu, rozeznám je od méně podstatných.			
Dokážu číst soustředěně po celou dobu.			

Jak mě to bavilo?

Metodika

Úroveň čtenáře	5. úroveň – objevitel
Časový odhad	Lekce – 40 minut Sebehodnocení – 5 minut
Forma aktivity	Kombinace individuální a skupinové
Cílová dovednost	Zpracování informací
Popis dovednosti	Žák dle zadaných kritérií vyhledá v textu potřebné informace. Žák soustředěně pracuje s textem.
Pomůcky	Flipchart (není-li k dispozici tabule), pracovní listy
Použité metody	Předvídání z klíčových slov, V-CH-D
Využití	6. ročník
Předmět	Přírodopis
Téma	Vosa obecná

Struktura lekce

Evokace (7 minut)

Než učitel žákům prozradí téma hodiny, nabízí jim postupně na kartičkách jednotlivá klíčová slova, podle nichž ho mají uhodnout. Klíčová slova předkládá postupně od méně nápovědných až k těm, která už téma jednoznačně napovídají. Učitel požádá žáky, aby řešení nevyslovovali nahlas, protože tím by ostatním znemožnili, aby si na řešení přišli sami. Spíše vyzve žáky, aby si své návrhy na téma hodiny zapisovali do sešitu či na papír a čekali, až budou všechna klíčová slova ukázaná. Poté žáci sdílejí, zda a v jaké fázi se jim podařilo téma hodiny odhalit.

Klíčová slova je vhodné si připravit na kartičky o dostatečné velikosti, aby byly čitelné pro všechny žáky ve třídě, nebo je učitel může postupně psát na tabuli (flipchart).

Návrh klíčových slov (lze upravit či doplnit dle uvážení učitele):

KŘÍDLA – TYKADLA – ČLÁNKOVANÉ KONČETINY – JEDOVÁ ŽLÁZA – KUSADLA – VAJÍČKA – ŽIHADLO – HNÍZDO – ŽLUTOČERNÉ ZBARVENÍ

Uvědomění (25 minut)

Než se žáci pustí do práce s textem, vyplňují do tabulky, již obdrží od učitele, všechny informace, které o vosách vědí (sloupec *Vím*). Po uplynutí stanoveného času (např. 3 minuty) sdílejí své informace ve dvojicích a do svých tabulek si každý zapisuje ty informace od spolužáka/spolužačky, které považuje za pravdivé. Současně doplňuje každý žák do svého sloupce *Chci vědět to, co je* o vosách zajímavá, co dalšího by se z textu o nich chtěl dozvědět nebo co potřebuje dovysvětlit.

Společné sdílení informací z prvního a druhého sloupce může probíhat tak, že učitel od žáků zjišťuje, co vědí (a poté co se chtějí dozvědět), a zapisuje vše do načrtnuté společné tabulky na tabuli nebo na flipchartu. Pokud některé zapisované informace ve sloupci *Vím* ostatní zpochybňují, zapisuje učitel po dohodě se třídou k informaci otazník. Vyučující sám za sebe nehodnotí pravdivost zapisovaných informací ani žáky nijak neopravuje, nedoplňuje, je pouhým zapisovatelem. Dbá na zapsání otázky/otázek u každého žáka. Pokud mají žáci problém s formulací, modeluje jim, jak takovou otázku vytvořit, a zapisuje ji do sdílené tabulky na flipchartu/tabuli.

Následuje společné či samostatné čtení textu. Žáci si doplňují nové informace do sloupce *Dozvěděl/a jsem se*, popřípadě si označují informace ze svého sloupce *Vím* jako platné, či neplatné. Hledají odpověď na svou otázku (své otázky).

Reflexe (8 minut)

Na závěr aktivity žáci společně sdílejí, které informace se nově dozvěděli, i ty, které si na základě článku opravili, a spolu s vyučujícím doplní společnou tabulku na tabuli či flipchartu. Otázky, na které žáci nenalezli odpověď, mohou vyhledat v jiných zdrojích (internet, jiné učebnice, encyklopedie, ...) a odpovědi na ně dostávají prostor na začátku další hodiny.

Sebehodnocení

Na závěr hodiny dostanou žáci prostor pro sebehodnocení. Je možné využít připravenou tabulku sebehodnocení.

Tabulka sebehodnocení (součást pracovního listu) umožňuje žákovi a učiteli ohodnotit zvládnutí konkrétní dovednosti na základě výkonu žáka. Sebe/hodnocení provádí žák samostatně nebo dle možností žáci navzájem po skončení aktivity, učitel pomáhá vysvětlením rozdílů mezi jednotlivými úrovněmi zvládnutí, aby se žáci dokázali ohodnotit, např. pomocí otázek reflektujících proběhnuvší aktivitu nebo na jejich pracích ukazuje konkrétní projevy rozdílné míry zvládnutí úkolu.

Použité metody

Předvídání z klíčových slov

Evokační metoda, kdy je úkolem žáků z nabízených slov odhadnout obsah textu, který budou číst (hledají téma textu); popř. mohou předvídat příběh, o kterém budou číst a část tohoto příběhu s použitím klíčových slov napsat.

V-CH-D (*Vím – Chci vědět – Dozvěděl/a jsem se*)

Metoda propojující všechny tři fáze modelu E-U-R vhodná pro zpracování informací z odborného textu. Žáci si individuálně vpisují do tabulky, která má tři sloupce, co o tématu vědí (první sloupec *Vím*) a také co o něm chtějí vědět (ve druhém sloupci *Chci vědět* formulují otázky před samotnou četbou textu). Potom ve dvojici sdílejí informace a doplňují první sloupec *Vím* (pokud věří informacím od spolužáka) a druhý sloupec *Chci vědět* (co je zajímavé, co jim není jasné).

Následuje společné sdílení celé skupiny. U informací ve sloupci *Vím*, u nichž si žáci nejsou jisti věrohodností informace, dají otazník (event. nalepí papírek s otazníkem apod.). Případně mohou nalepit své otázky také do sloupce *Chci vědět* a dát společnou tabulku na nástěnku. Během čtení nebo po jeho skončení si žáci zapíší do třetího sloupce *Dozvěděl/a jsem se* nejdůležitější informace, které se nově dozvěděli, třeba i odpovědi na otázky ze sloupce *Chci vědět*.

Odkazy, zdroje

Pro realizaci lekce je možné využít text k tématu *Vosa obecná* z učebnice podle výběru učitele.

Pracovní list – Úkoly k textu

1. Zapisujte do sloupce *Vím* všechny informace, které o vose víte nebo si myslíte, že víte.

Vím	Chci vědět	Dozvěděl/a jsem se

2. Sdílejte své informace ve dvojicích a doplňujte informace, které jsou pro vás věrohodné. Poté doplňujte i sloupec *Chci vědět*. Vymyslete otázky, které vás zajímají.
3. Přečtěte si text a doplňte informace, které jste se v textu nově dozvěděli. Ověřené informace si v tabulce označte.

Tabulka sebehodnocení

	Při řešení jsem ještě potřeboval/a pomoci. Při práci ve skupině zatím spoléhám více na ostatní.	Z větší části jsem to zvládl/a správně, při řešení jsem občas potřeboval/a pomoci. Do práce ve skupině jsem se snažil/a aktivně zapojit.	Zvládl/a jsem to bez výrazné chyby. Do práce ve skupině jsem se aktivně zapojil/a.
			
Daří se mi vyhledat nové informace k tématu.			
Aktivně se zapojuji při práci ve dvojici/skupině.			
Dokážu se soustředit na samostatnou práci s textem.			

Jak mě to bavilo?

Metodika

Úroveň čtenáře	6. úroveň – profík
Časový odhad	Lekce – 40 minut Sebehodnocení – 5 minut
Forma aktivity	Kombinace individuální a skupinové práce
Cílová dovednost	Zpracování a vyhledání informací v obtížnějším textu
Popis dovednosti	Čtenář rozliší subjektivní názory a objektivní informace obsažené v textu. Dle zadaných kritérií vyhledává v obtížnějším textu potřebné informace.
Pomůcky	Pracovní list, pomůcky pro úvodní vytváření představ (čaj, cukr, citrón, ...)
Použité metody	Vytváření představ, brainstorming, tvrzení ano/ne
Využití	1. ročník SOŠ/SOU
Předmět	Odborné předměty
Téma	Příprava koktejlů
Klíčová slova	koktejl, mixologie, báze, bar, barman

Struktura lekce

Evokace – vytváření představ + brainstorming (15 minut)

Pedagog si do hodiny přinese krabici s pomůckami, které žákům vystaví: sáček čaje, citrón, cukr, hrneček, sklo, lahev s nápojem dle vlastní volby, shaker, ovoce, mléko a další dle vlastního uvážení. Prvním úkolem žáků je do pracovního listu zapsat, co potřebují k vytvoření koktejlu. Zápis by měl být v celých větách. Učitel pracuje společně s žáky a modeluje jim, jak si zápis představuje, na co se mají zaměřit. Poté žáci pracují samostatně a své návrhy vzájemně sdílejí, sdílení může probíhat i hlasitě před třídou. Učitel jejich nápady nikterak nekommentuje.

Poté učitel položí otázku: Co je to koktejl? Nechá žákům chvíli na rozmyšlenou a jejich nápady zapisuje na tabuli, tato aktivita probíhá formou společného *brainstormingu*.

Uvědomění – tabulka tvrzení ano/ne (15–20 minut)

Žáci dostanou nakopírovaný text zaměřený na definici koktejlu. Cílem práce s textem je žáky naučit hledat v textu informace tak, aby potvrdily, či vyvrátily jejich názory. Využijí pro to metody *Tvrzení ano/ne*. Před samotnou četbou žáci vyplní první sloupec v předpřipravené tabulce tvrzení. Po skončení samostatné četby žáci revidují své domněnky z prvního sloupce a doplní druhý a třetí sloupec. Vždy je důležité, aby žáci dbali na doložení tvrzení na základě textu a informací z něj vyplývajících.

Reflexe (5 minut)

Vyučující se společně s žáky vrátí k prvotnímu úkolu – jejich definici koktejlu. Porovnájí vlastní definici s definicí z textu. Zaměří se na shody i rozdíly. Ve zbývajícím čase je možné se navrátit k brainstormingu a společně projít, zda se všechna zapsaná slova vztahují k tématu a jsou pravdivá, popř. do jaké míry se shodují s definicí koktejlu z textu.

Sebehodnocení

Tabulka sebe/hodnocení umožňuje žákovi a učiteli ohodnotit zvládnutí konkrétní dovednosti na základě výkonu žáka v aktivitě. Sebe/hodnocení provádí žák samostatně nebo dle možností žáci navzájem po skončení aktivity, učitel pomáhá vysvětlením rozdílů mezi jednotlivými úrovněmi zvládnutí, aby se žáci dokázali ohodnotit, např. pomocí otázek reflektujících proběhnuvší aktivitu nebo na jejich pracích ukazuje konkrétní projevy rozdílné míry zvládnutí úkolu.

Použité metody

Brainstorming

Evokační aktivita, jejímž cílem je od žáků získat informace (popř. představy a asociace) o tématu, které žáci vědí nebo si myslí, že vědí. Při této činnosti učitel neopravuje špatné informace, ale zapisuje vše, co mu žáci diktují. Revize brainstormingu může proběhnout po přečtení textu nebo v závěrečné části hodiny. Tato aktivita může probíhat individuálně, skupinově, ale i ve dvojicích. Důležité je sdílení nápadů.

Tvrzení ano/ne

Zpracování informací a vysuzování z textu lze žáky učit právě díky *tabulce ano/ne*. Před samotným čtením textu žáci sami rozhodnou, zda jsou učitelem předkládaná tvrzení pravdivá, či lživá. Po přečtení textu revidují své názory a dokládají tak na základě konkrétních důkazů (slov, slovních spojení, vět) z textu.

Odkazy, zdroje

TEXT: MIKŠOVIC, Alexander. *Bar: mixologie, historie, management*. 1. vyd. [Praha]: Consoff, 2009. 610 s. ISBN 978-80-254-3983-8. str. 23-24

Pracovní list 1 – Úryvek textu

Vymezení pojmu koktejl

Zkusme eliminovat požadavek, že jedna z ingrediencí musí být alkohol. Okamžitě se dostáváme mimo stopu; smíchám-li brusinky s borůvkami, není přeci výsledkem koktejl! Takže bude zřejmě nutno určit skupenství surovin. Alespoň jedna z nich musí být ve skupenství tekutém. V té chvíli ovšem číhá na mixologa otázka: A což čaj s citrónem a cukrem? Nu, teplota nápoje nepředstavuje problém. Mixologie se zabývá i teplými míšenými nápoji a dokonce se pořádají soutěže v jejich přípravě. A konečně jaký je rozdíl mezi *Whisky Sour* (whisky, citrónová šťáva, cukrový sirup) a *Tea Sour* (čaj, citrónová šťáva, cukr)?

Rozhodující tedy bude zřejmě cíl této kombinace. Tím je bezpochyby změna organoleptických vlastností základu nápoje, jemuž říkáme obvykle báze. V té chvíli ovšem i tak jednoduchý nápoj jako je *whisky on the rocks with a twist* (Whisky s ledem a závitkem citrónové kůry) je nápojem míšeným... stejně jako ten zmíněný čaj. Konečně, proč ne? Jde vlastně jen o posun v myšlení a ochotu připustit si, že každý, kdo si ráno přidává cukr a citrónovou šťávu do čaje, je v podstatě barman-amatér a že již pouhý zástřík nápoje citrónovou šťávou mění vůni i chuť báze. Což potvrdí každý, kdo takový drink ochutnal.

Nabízíme tedy tuto definici: Míšený nápoj je kombinací nejméně dvou surovin, z nichž alespoň jedna je tekutého skupenství, přičemž cílem je obměna organoleptických vlastností každé z nich. Místem, kde se tato kombinace nejčastěji uskutečňuje, je bar a tím, kdo se touto činností nejčastěji zabývá, je barman.

Příprava koktejlu

Pracovní list 2 – Úkoly k textu

1. Pozorně si prohlédněte všechny vystavené předměty/ingredience.

Které z nich použijete, abyste namíchali koktejl? Svůj výběr zdůvodněte.

(Nemusíte zaplnit všechna pole, stačí vybrat minimálně 3 položky.)

Předměty/ingredience	Proč si myslím, že je předmět/ingredience nezbytná?
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	

2. **Co je to koktejl?**

(Vlastními slovy se pokuste o definování toho, co je to koktejl.)

ODPOVÍDÁ TOTO TVRZENÍ SKUTEČNOSTI?	PŘED ČTENÍM Ano/Ne	PO ČTENÍ Ano/Ne	Poznámka (konkrétní pasáž textu - slovo, slovní spojení potvrzující či vyvracející tvrzení)
V koktejlů musí být vždy jedna složka tekutá.			
V koktejlů musí být vždy jednou složkou alkohol.			
V míšeném nápoji jde vždy o obměnu báze.			
Koktejl obsahuje vždy pouze tři suroviny.			
Barman-amatér může být každý, kdo umí uvařit čaj s cukrem a citrónem.			

Příprava koktejlu

Tabulka sebehodnocení

	Při řešení jsem ještě potřeboval/a pomoci. Při práci ve skupině zatím spoléhám více na ostatní.	Z větší části jsem to zvládl/a správně, při řešení jsem občas potřeboval/a pomoci. Do práce ve skupině jsem se snažil/a aktivně zapojit.	Zvládl/a jsem to bez výrazné chyby. Do práce ve skupině jsem se aktivně zapojil/a.
			
Všímám si klíčových slov, díky kterým mohu nalézt podstatné informace v textu.			
Dokážu v textu vyhledat informace potvrzující nebo vyvracející mé subjektivní názory.			

Jak mě to bavilo?

Odkazy a zdroje

- ¹ Minimetodika. Rozvoj čtenářství napříč školou. VÚP, Praha, 2011.
- ² Tabulka sestavena dle
Mapa čtenářské gramotnosti, Scio
STEELOVÁ, L. J. a kol. Dílna čtení. Příručka VII. Kritické myšlení o.s., Praha, 2007.
www.sotkoviny.cz
- ³ KOŠŤÁLOVÁ, Hana. Jak byl vyvinut třífázový model učení. Praha: Kritické listy, 2002. ISBN 1214-5823.
- ⁴ STEELOVÁ, L. J. a kol. Čtení, psaní a diskuze ve všech předmětech. Příručka IV. Kritické myšlení o.s., Praha, 2007.
- ⁵ STEELOVÁ, L. J. a kol. Rozvíjíme kritické myšlení. Příručka II. Kritické myšlení o.s., Praha, 2007.
- ⁶ Česká školní inspekce. Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka. Dostupné www.csicr.cz/getattachment/e43a087c-c044-4761-adcc-e4282774ae7a
- ⁷ BUZAN, T. Myšlenkové mapy. BizBooks, Brno, 2012, str. 64-73.
- ⁸ Kritické lístky č. 8 z roku 2016. Dostupné z [www.kritickemysleni.cz/ inspirace/Kriticke_listky_8.pdf](http://www.kritickemysleni.cz/inspirace/Kriticke_listky_8.pdf)
- ⁹ ROG, J. L. Marvelous minilessons for teaching. ISBN-13: 978-0872078321.

Další zdroje a inspirace:

www.ctenarska-gramotnost.cz

www.ctenarske-kluby.cz

www.kritickemysleni.cz

Příručky kritického myšlení I.–VIII.

Sborník pozoruhodných textů.

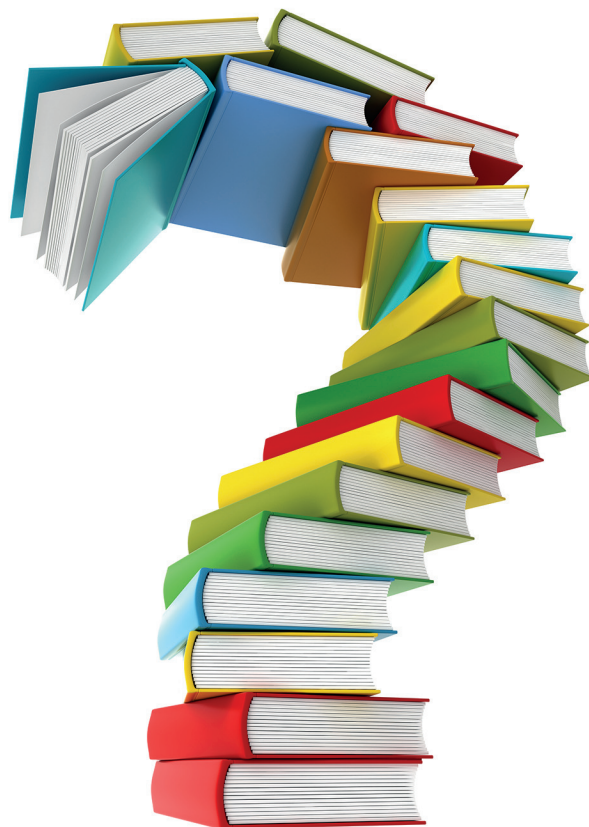
KOLEKTIV AUTORŮ. Čtenářská gramotnost ve výuce. Metodická příručka.

Dostupné z www.nuv.cz/uploads/Publikace/vup/ctenarskagramotnost_final.pdf

POZNÁMKY:

škola hrou

SCIO ●

www.scio.cz